

KIF TITQASSAM

L-ISTORJA TAL-KNISJA

FI ŻMENIJIET U TAQSIMIET

Ma naħsbux li hi ħaża ħafifa li wieħed iqassam l-istorja tal-Knisja. Xhieda ta' dan huma kif fehmuha u kif qatgħuha il-kittieba. Xi whud, bħal Brück, kemmkemm isemmha din il-ħaża jew jaqbżuha, bħallikieku qatt ma kienet.

Il-kittieba ta' l-istorja tedeski jħarsu lejn id-dahla tal-ġens tagħihom fil-Knisja bħala bidu ta' zmien ġdid, oħrajn inbagħad jimxu fuqhom minnghajr ma jgħidu l-ghala.

Jidhrilna li hi ħaża wisq kbira li grajja f'poplu wieħed tolqot il-Knisja kollha kemm hi, hekk li ġgib zmien ġdid. Haġa bħal dan, qabel xejn, trid tkun diġa īħakmet, jew għall-inqas bdiet taħkem, fuq il-Knisja kollha. U dan aktarx ma nistgħilux ingħiduh b'tant reqqa dwar id-dahla tal-popli tedeski fil-Knisja.

Iż-Żmien, fl-istorja, huwa l-mogħidija ta' xi ħaża għaliha u mxerrda ma' kullimkien bħal meta ngħidu, "Żmien il-ġuġi" "Żmien il-gwerra". Dan għandu jkun bħala nota karakteristika fil-ħajja tal-Knisja. Sewwa sew kif fil-mužka sakemm tibqa' l-istess nota dominanti, jibqa' l-istess tōn, hekk ukoll fl-istorja: ma jitbiddelx iż-żmien sakemm tibqa' l-istess għamlu tal-ħajja.

Aħna naqsmu l-istorja tal-Knisja fl-istess żmenijiet (epoki) u taqsimiet tal-Marx, li kien professur ta' l-istorja fl-università ta' Treviri. Iżda nimxu dejjem fuq il-principju li qiegħidna hawn fuq.

Fil-ghoxrin seklu tal-ħajja tal-Knisja, aħna nilmħu tliet noti predominant; u kull waħda minnhom toħroġ mill-ħamla tas-soltu ta' qabda fattijiet maqgħudin ma' xulxin. Hekk insibu li l-ħajja tal-Knisja mill-bidu tagħha sa l-Editt ta' Milan (sena 313), u minn hawn sas-seba' seklu, kienet turi ħaża waħda: dak li titwaqqaf fid-dinja. Dan kien l-Ewwel Żmien. Żmien li nistgħi nsejħulu tat-twaqqif tal-Knisja quddiem id-dinja.

Ma' Kristu kellha tgħib is-sinagoga. Ir-religjon tiegħi kienet sa minnha nfusha kontra l-paganeżmu. Għaldaqstant, il-Knisja sabiex titwaqqaf, kellha, qabel xejn, tbati mhux ffit mid-dinja kollha: mil-lhud u mill-pagani. Din is-siġra tas-senapa, li skond il-kelma ta' Kristu, għandha tiksi d-din ja, tissaqqqa u tikber bid-demm tal-martri. "Aktar ma taq-

tgħlu minna, iġħid Tertuljanu lill-persekuturi, aktar nikbru: id-demm ta' l-insara hu żerriegħa".— Din kienet l-ewwel taqsima ta' l-ewwel zmien, imsemmija bil-ħaqeq tal-persekuz-zjonijiet, li waslet sa l-editt ta' Milan. (s. 313).

Wara dan l-editt l-aktar famuż, fejn Ličinju u Kostantinu l-Kbir (l-ewwel imperatur nisrani) tawha l-libertà, il-Knisja mqaddsa, bla telf ta' zmien, dahlet fit-taqbida kontra l-ereżija u li turi quddiem id-dinja kollha liema kien sa mill-bidu u liema għandu dejjem ikun it-twemmin, u 't-tagħlim tagħha. Din it-taqsima damet sejra sas-sena 680, u ġiet għalhekk imsejħha dommatika, jew tal-kontroversijiet fuq id-Domma.

Wara dawn iż-żewġ taqsimiet, il-Knisja sabet ruħha mwaqqfa, rebbieħha quddiem id-dinja, u bil-ħsieb qawwi li tgħaddi u taqsam is-sekul kollha. Bdiet turi sew x'kien in-natural tagħha: bdiet timla 'd-dinja bil-ġid l-aktar kbir u bil-benefizzji tagħha. B'dina l-għamlu ġidida, il-Knisja hadet xejra oħra universali, u hekk beda t-Tieni Zmien ta' l-istorja. Zmien li aħna nistgħu nsejħħulu tal-ġid.

Hawnhekk nistgħu ngħidu li dan ma jfissirx li l-Knisja, fi żmenijiet oħra ma kienitx tagħmel il-ġid, iżda ma kienitx dik in-nota, il-ġħamlu speċjali tagħha.

It-Tieni Zmien jibda mal-Papa Agatūn (678-81) u jasal sa Luteru (1517). Jissejjah "zmien tan-nofs", jew "Medio-Evo". Il-qawwa u l-kobor tal-Knisja beda jidher u jinhass ma' kullimkien bil-ħeġġa u bis-setgħha tagħha kontra u fuq il-qawwa tal-Barbri. Għamlet ġid kbir il-Knisja bit-twaqqif u t-tixrid tal-ħajja monastika, bit-tagħlim ta' l-iskola fil-kunventi u fil-kattedrali, bit-twaqqif ta' l-Universitajiet li sal-lum baqqħu famuži; ġid kbir għamlet lill-popli tedeski u russi u lin-nazzjonijiet kollha; kabbret l-arti: arkitettura, skultura, pittura, poëzija, mužka, fejn insibu l-aktar nies kbar bħalma huma Mikael Anglu Bonarroti, fra Angelico ta' Fiesole, Dante Aligieri, u oħra jin min-nazzjonijiet kollha fejn il-Knisja kienet taħkem; ġid kbir għamlet ukoll litt-trigija tal-popli bl-akbar għerf u tħubija. Dehret il-qawwa tagħha fil-Kruċjati; il-ġid li bihom għamlet kien tal-għażżeb: ġelset l-Ewropa u ċ-ċiviltà tad-dinja mill-ħakma tal-Maw-mettani; fethhet il-kummerċ ma' l-Orjent kollu, fejn bagħżejt missjunarji l-aktar għorrief u mħegġa; kabbret l-istudju fix-xjenza, l-iż-żejed fin-nawtika, mnejn ġiet imlestija l-boxxla, li fethhet it-triq għal l-Amèrka.—Il-protestanti tassew li tilfu rashom, meta bi ħżunija ta' l-infern, marru jgħidu li dan iż-żmien kien tad-dlam.

F'dan iż-Żmien is-setgħa tal-Papiet waslet fl-ogħla post. U billi l-mixi ta' kollox jinqasam fi tlieta, jiġifieri: bidu u twaqqif, għoli fiss, u nżul, dan iż-żmien jiġi mqassam fi tlieta. L-ewwel taqsima tibda mis-sena 680 u tibqa' sejra sa Gregorju VII (1073); it-tieni minn 1073 sa meta l-Papa Klement V mar iħammar f'Avinjone (1307); it-tielet mis-sena 1307 sa kemm tfaccia Luteru (1517).

Alla l-imbierek ried jinqeda b'Luteru, bniedem aktarx miġnun milli ġħaref, biex iqajjem lil bosta u bosta nsara ta' kull ġens u ta' kull xorta, min-nagħas tqil u mill-ħajja fiergħa li kienu jinsabu fiha. Saret tqanqila kbira fil-Knisja, u miljuni ta' wlid,—li mit-tieni laqqha ta' Spira (1529) ħadu l-isem ta' protestanti, ġħax ipprotestaw kontra l-Imperatur Karlu V,—ħargu mill-Knisja u mis-setgħa tal-Papa, biex, tefgħu ruħhom f'ħalq l-assolutiżmu politiku tal-prinċipijiet. Bdiet tinħass sihom sa mill-bidu li l-Knisja ta' Kristu ma setgħetx tkun tagħhom. Luteru stess kien iġħid li taħt il-Papa, in-nies kienu aktar tajba. Għaldaqstant sa mill-bidu bdew ifittxu l-vera Knisja ta' Kristu. Melantone ma qabilx ma' Luteru, Zwingliu ma ġħallimx bħal Kalvinu, Kalvinu żbalja aktar minn Buċeru, u dan aktar minn Neriku VIII ta' l-Ingilterra. Il-Knisja Kattolika baqgħet dejjem kif waqqafha Kristu fuq Pietru: fuq il-blat u mhux fuq ir-ramel; u ġie l-ġħawġ, u l-beraq, u s-sajjetti, u x-xita, u t-terrīmoti, iżda ma ġġarrif. Anzi f'dan iż-żmien tal-hemm hi ġadet xejra ġdidha, u din kienet li turi fost l-aqwa dlamijiet tas-supervja, it-triq weħida tal-fidwa.

Malli ħallew il-Knisja, il-protestanti waqgħu fl-akbar għama, f'taħwida liema bħalha: tħarbtu bħal ngħaqgħi li jitil-fu r-ragħaj, u kull wieħed għibed għal għonq triqtu. Billi kullhadd beda jfisser kif jaqbillu l-Iskrittura Mqaddsa, waqgħu f'taħwida ta' mgħienen, sakemm, waslu l-lum biex ma jeħdux iżjed b'awtorita il-Ktieb Imqaddes. Bil-maqlub il-Knisja, bil-kbir konċiлю ta' Trentu, bir-riforma *vera* tal-kustumi dehret bħala dawl f'nofs ta' baħar li turi port ew-lieni tal-verità u tas-salvazzjoni.

Din hi n-nota dominanti tal-Knisja għamlia tat-Tielet u l-aħħar Žmien ta' l-istorja, li jissejjah "Žmien Ġdid"—*Evo Moderno*. — Iż-żmien tagħna. Fih jinsabu żewġ taqsimiet. Lewwel wahda (1517-1789) hi dik tar-rivoluzzjoni religiūża miġjubha minn Lüteru, Zwingliu, Kalvinu, Neriku VIII, Eliżabetta u sħabbhom. Rivoluzzjoni li biddlet u qallbet l-Ewropa ta' taħt fūq, li ġejx it-triq għar-rivoluzzjoni franċiża. (1789). It-tieni taqsimha tibda bir-rivoluzzjoni ta' Franzia,

u tiġbor fiha dak li ġiebet urajha: ir-rivoluzzjoni fl-Italja, il-waqa' ta' l-istat tal-Knisja, is-serqa ta' Ruma lill-Papat u l-egħluq tiegħu fil-Vatikan; it-tolleranza tar-religjonijiet; it-tqanqila kattolika fl-Ingilterra; it-tqanqila ta' Bismarck fil-Germanja eċċ. eċċ.

Għal dawn it-tliet żmenijiet iwieġbu t-tliet xorta ta' hajjiet tal-Papat. Għaż-Żmien *tat-Twaqqif* tal-Knisja (Anti-kittà Nisranija) twieġeb l-ewwel il-hajja tal-Papiet fil-kata-kombi, inbagħad fūq il-katedri u fil-konċilji. Għaż-Żmien *tal-Gid* twieġeb il-hajja imperjali tal-Papiet. U għaż-żmien *il-Ġdid* taqbel il-hajja mohibja tal-Papiet l-ewwel kontra l-prinċepijiet u Napuljun Bonaparti, inbagħad fil-Vatikan, mnejn *il-Papiet il-lum imexxu* (bil-ghajnuna t'Alla) aktar minn tliett-mitt miljun nisrani mxerrdin mad-dinja kollha.

Kemm għad idum dan l-ahħar Żmien, u liema żmenijiet jiġu warajh? Alla biss jafu. Iżda aħna nistgħu naraw li aktar ma jgħaddi z-żmien, aktar il-qawwa tal-Papat qiegħda tikber, il-bluhat jissaffu u l-Knisja dejjem aktar tinfirex mad-din ja b'qawwa u bi sbu ħija tal-ġhaġeb.

Min iħares sew lejn dan iż-Żmien ġdid u jara l-iżjed l-istorja ta' dawn l-ahħar żmenijiet, jista' jgħid li qabel ma dan iż-Żmien ighaddi għal ieħor, il-Knisja mqaddsa għandha tara Rebħ Kbir.

Dan, fil-qosor, huwa ħjiel ta' l-istorja kif qassamnieha fuq :

L-ewwel Żmien (Antikità Nis-ranija) (1-680) 1el Taqsima (1-313)—tal-Persekuzzjonijiet. 2ni „ (313-680) — tal-kontroversi fuq id-domma.

<i>It-tieni Żmien</i>	3et	„	(680-1073)—Minn l-invażjoni tal-Barbari sa Gregorju VII.
tan-nofs	4a	„	(1073-1307) — Żmien il-qawwa tal-Papat.
(680-1517)	5s	„	(1307-1517) — Waqgħa tal-Qawwa temporali tal-Papat.

It-tielet żmien il-ġdid (1517-.....) { 6t „ (1517-1789) — Rivoluzzjoni reliġjuża u assolutiżmu tal-prinċipijiet. 7a Rivoluzzjoni Franċiża, u x'giebet magħha.